

לבנון וישראל: שוב מו"מ

מאת ד"ר אדי כהן

מבט מבס"א מס' 1,830, 25 בנובמבר 2020

תקציר: ההודעה על פתיחת מו"מ בין לבנון לבין ישראל על מאגרי הגז השנויים במחלוקת סמוך למים הטריטוריאליים של שתי המדינות הפתיעה רבים. טרם נקבע מועד רשמי לפתיחת המו"מ אך זו אינה הפעם הראשונה בה מתנהלים מגעים מעין אלה בין שתי המדינות.

לאחר רציחתו של בשיר ג'ומייל בספטמבר 1982 נבחר אחיו אמין לכהן כנשיא לבנון בעוד ישראל שקועה בבוץ הלבנוני והלבנונים נמצאים בעיצומה של מלחמת אזרחים עקובה בדם. כתוצאה מכך הגיע ג'ומייל למסקנה שעליו להגיע להסדר עם ישראל שיביא לנסיגתה מלבנון, וב-28 בדצמבר נפתח מו"מ בין שתי המדינות בתיווכה והשתתפותה של ארה"ב. מלכתחילה היו הדעות חלוקות בנושאים רבים: לבנון התעקשה על כך שהמו"מ יישא אופי צבאי ויתנהל על-ידי קציני צבא (כפי שאמור להיות במגעים האמורים להיפתח בימים אלה) ואילו ישראל ביקשה שהוא יתנהל בירושלים במעמד שרי החוץ של שתי המדינות. לבנון ביקשה שההסכם העתידי יתבסס על הסכם הפסקת האש משנת 1949 בעוד שישראל דרשה את ביטולו של הסכם זה וכינון יחסים דיפלומטיים בין המדינות, קרי, הסכם שלום בדומה לזה שנחתם עם מצרים ב-1979.

הממשל האמריקני שלח שני שליחים שיעקבו אחר המו"מ ויסייעו לו - המתווך פיליפ חביב ועוזרו מוריס דרייפר. בסיועם הושגה פשרה לפיה המו"מ יתנהל בו-זמנית בפרבר ח'לדה שבדרום ביירות ובקריית שמונה בהשתתפות בכירים ממושרדי החוץ, הביטחון והצבא. המשלחת הלבנונית, שבראשה עמד השגריר אנטואן פתאל, מומחה בעל שם עולמי למשפט בינלאומי, כללה את השופט אנטואן בארוד, השגריר אברהים ח'רמא, הגנרל עבאס חמדאן, סגן אלוף סעיד קעקור וסגן אלוף מניר רחים. בראש המשלחת הישראלית עמד מנכ"ל משרד החוץ דוד קמחי, והיא כללה את אליקים רובינשטיין, השגריר שמואל דיבון, אברשה תמיר ומפקדי צבא נוספים. דרייפר עמד בראש המשלחת האמריקנית.

עיקר הנושאים בהם עסק המו"מ היה סיום מצב המלחמה בין שתי המדינות, קביעת הסדרים ביטחוניים, והסדרת היחסים הבילטרליים והערביות ההדדיות. לאחר כחצי שנה של סבבי דיונים קשים ומורכבים נפגשו ב-17 במאי 1983 נציגי שלושת הצדדים באווירה חגיגית בח'לדה, ובהמשך בקרית שמונה, על מנת לחתום על הסכם שהיה אמור להביא למראית עין של נורמליזציה בין שתי המדינות ולהוביל תוך שלושה

חודשים לנסיגת ישראל מלבנון. במקביל לאישורו על-ידי לבנון אושר ההסכם על-ידי הכנסת ברוב גדול.

ההסכם היווה איזון עדין בין השאיפות והאילוצים של שתי המדינות שאפשר שינוי מהותי של היחסים ביניהן, קרי - סיום מצב המלחמה בין ישראל לבין לבנון. עם זאת, היחסים הביטורליים לא הוגדרו באופן רשמי כ"שלום" והמילה "הכרה" לא נכללה בהסכם שכלל את המרכיבים הבאים: התחייבות הדדית לכיבוד הריבונות, העצמאות והגבולות; הכרזה משותפת על סיום מצב המלחמה; התחייבות לאיסור ולמניעת טרור והסתה ושורת הסדרים לנרמול היחסים האזרחיים, התרבותיים והכלכליים בין שתי המדינות. ההסכם אף מיסד הסדרי ביטחון בשטח שמדרום לנהר האואלי שהוגדר כ"אזור ביטחון" וסוכם שייעשה בו מאמץ מיוחד למניעת טרור על-ידי שתי חטיבות של צבא לבנון: "חטיבה טריטוריאלית" שתפעל מהגבול הבינלאומי ועד נהר הזהראני (בה ישולבו כוחות "צבא דרום לבנון" שבחסות ישראל) וחטיבה רגילה שתיערך מהזהראני ועד נהר הליטאני. הסדרי ביטחון אלה היו אמורים לאפשר את נסיגת צה"ל מלבנון במקביל ליציאת הכוחות הזרים האחרים כצבא הסורי וכוחות אש"ף.

לבנון הייתה אמורה להיות המדינה השנייה שתחתום על הסכם שלום עם ישראל, ואולם התנגדות הפלגים הפרו-סורים בלבנון והתנגדותה החריפה של דמשק, ששלטה במרבית שטחי המדינה ושלא נרתעה מאיומים ישירים על חיי הנשיא דחפו את ממשל ג'ומייל לבטל את ההסכם "בדקה התשעים" ולהפסיק כל מגע עם ישראל. כך התרחק השלום בין שתי המדינות.

* ד"ר אדי כהן הוא חוקר במרכז בס"א.